O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

“BUXGALTERIYA HISOBI”KAFEDRASI

“BUXGALTERIYA HISOBINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA JADAL O’TKZISHNING NAZARIY, TASHKILIY METODOLOGIK MASALALARI”

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

MATERIALLAR TO’PLAMI

(2025-yil 13-mart)

Samarqanda- 2025 y.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

“BUXGALTERIYA HISOBI”KAFEDRASI

“BUXGALTERIYA HISOBINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA JADAL O’TKZISHNING NAZARIY, TASHKILIY METODOLOGIK MASALALARI”

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

MATERIALLAR TO’PLAMI

(2025-yil 13-mart)

Samarqanda- 2025 y.

Xulosa qilib aytish mumkinki, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining to‘g‘ri hisoblanishi byudjetga soliq tushumlarini o‘z vaqtida tushishiga, soliqni hisoblashda optimal usullardan foydalanishni qo‘llanilishi aholi farovonligini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдурахманов О. Жисмоний шахслардан олинадиган солиқлар тизими ва уни такомиллаштириш масалалари. и.ф.д. илмий даражасини олиш учун èзилган диссертация автореферати. – Т.: ДЖҚА, 2005.– 40 б.

2. Адизов А. Жисмоний шахслардан олинадиган солиқлар тизимини такомиллаштириш. и.ф.н. илмий даражасини олиш учун èзилган диссертация автореферати. – Т.: ДЖҚА, 2004. – 21 б.

3. Жумаев Ш. Йирик солиқ тўловчиларга оид солиқ маъмурчилигини такомиллаштириш масалалари: и. ф. д (PhD) илмий даражасини олиш учун èзилган дисс. автореферати //Тошкент. – 2023. – Т. 2. – С. 2018-2022.

4. Sh.Jumaev. (2024)"O‘zbekiston Respublikasi byudjet daromadlarida yirik soliq to‘lovchilarning roli va ahamiyati." Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting 4.11: 32-38.

5. Sh.Jumaev. (2023) "O‘zbekiston soliq tizimida yirik soliq to‘lovchilarni soliqqa tortish ma’murchiligining shakllanishi." World scientific research journal 15.1: 14-23.

SUG‘URTA XIZMATLARINI KO‘RSATUVCHI SUB’EKTLARDA BUXGALTERIYA HISOBINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

X.A.Raximov – TDIUSF tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatuvchi sub’ektlarda buxgalteriya hisobi va uning o‘ziga xos xususiyatlari tahlil, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS 17) va mahalliy normativ hujjatlar talablari asosida hisob siyosati shakllantirilishi masalalari ochib berildi.

Kalit so‘zlar: Sug‘urta xizmatlari, hisob siyosati, moliyaviy hisobot standartlari, buxgalteriya hisobi, xarajat, sug‘urta mukofotlari.

Annotatsiya: V state rassmatrivayutsya voprosы buxgalterskogo ucheta i yego osobennosti v organizatsiyax, okazыvayuщix straxovые uslugi, formirovanie uchetnoy politiki s uchetom trebovaniy mejdunarodnыx standartov finansovoy otchetnosti (MSFO 17) i lokalnыx normativnыx dokumentov.

Klyuchevые slova: Straxovые uslugi, uchetnaya politika, standartы finansovoy otchetnosti, buxgalterskiy uchet, sebestoimost, straxovые premii.

Abstract: This article discusses the analysis of accounting and its specific features in entities providing insurance services, the formation of accounting policies based on the requirements of international financial reporting standards (IFRS 17) and local regulatory documents.

Keywords: Insurance services, accounting policies, financial reporting standards, accounting, expenses, insurance premiums.

Sug‘urta xizmatlari o‘ziga xos xususiyatlari bilan boshqa xizmatlardan farq qiladi. Uning asosiy maqsadi – moliyaviy xavf-xatarlarni boshqarish va sug‘urtalanuvchilarni ehtimoliy yo‘qotishlardan himoya qilishdan iborat. Sug‘urta faoliyatida xizmat ko‘rsatish jarayoni an’anaviy xizmatlardan farqli ravishda, uzoq muddatli munosabatlar, noaniqlik va ehtimoliy to‘lovlarga asoslangan bo‘ladi. Shuningdek, uning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati yuqori bo‘lib, davlat tomonidan qat’iy tartibga solinadi.

Sug‘urta xizmatlarining o‘ziga xos xususiyatlarini quyidagi jadvalimizda keltirib o‘tamiz.

1-jadval

Sug‘urta xizmatlarining o‘ziga xos xususiyatlarini

Xatarlarni uzatish va birlashtirish	To‘g‘ridan-to‘g‘ri va aniq foyda keltiradigan odatiy xizmatlardan farqli o‘laroq, sug‘urta funksiyalari xavfni jismoniy yoki korxonalardan sug‘urtalovchiga o‘tkazish orqali amalga oshiriladi. Bir nechta sug‘urtalovchilarning mukofotlari bir necha kishining potensial yo‘qotishlarini qoplash uchun birlashtiriladi.
Nomoddiy va kelajakka yo‘naltirilgan	Sug‘urta nomoddiydir - sug‘urtalovchilar jismoniy mahsulot yoki bevosita xizmat uchun emas, balki himoya uchun to‘laydilar. Imtiyozlar faqat qoplangan hodisa (sug‘urta hodisasi yoki sug‘urta qoplamasi) (masalan, baxtsiz hodisa, kasallik, ofat) sodir bo‘lganda amalga oshiriladi.
Tartibga solish va qonunga muvofiqlik	Sug‘urta moliyaviy va ijtimoiy ta’siri tufayli yuqori darajada tartibga solinadi. Sug‘urtalovchilar to‘lov qobiliyati talablariga, iste’molchilar huquqlarini himoya qilish to‘g‘risidagi qonunlarga va aktuar tamoyillariga rioya qilishlari kerak.
Xizmat ko‘rsatishdagi noaniqlik	Belgilangan narxlardagi xizmatlardan farqli o‘laroq, sug‘urta noaniqlikni o‘z ichiga oladi, (ya’ni sug‘urta qoplamalari) to‘lovlar sug‘urta hodisalarining sodir bo‘lishiga bog‘liq.

	To‘lov yetkazib berishni kafolatlaydigan ko‘pgina xizmatlardan farqli o‘laroq, barcha sug‘urta egalari (sug‘urtalangan shaxslar (yuridik va jismoniy)) to‘g‘ridan-to‘g‘ri moliyaviy daromad olishmaydi (ya’ni, da’vo to‘lovlari).
Narxlarni belgilashning murakkabligi	Sug‘urta mukofotlari statistik modellar, xavflarni baholash va anderrayting asosida aniqlanadi. Turli xil xavf omillari tufayli individual mijozlar bir xil sug‘urta uchun turli miqdorlarni to‘lashlari mumkin.
Uzoq muddatli majburiyat	Ko‘pgina sug‘urta polislari (shartnomalari), masalan, hayot yoki sog‘liq sug‘urtasi, ko‘pgina qisqa muddatli xizmat operatsiyalaridan farqli o‘laroq, uzoq muddatli majburiyatlarni talab qiladi. Sug‘urtalovchi va sug‘urtalanuvchi o‘rtasidagi munosabatlar ko‘pincha yillar davom etadi.
Ishonchga asoslangan munosabatlar	Mijozlar sug‘urtalovchilarga ishonch va obro‘-e’tiborni muhim qilib, kelajakda da’volarni qondirish uchun ishonadilar. Boshqa xizmatlardan farqli o‘laroq, sug‘urta qiymati ko‘pincha faqat yo‘qotish sodir bo‘lganda amalga oshiriladi.

Sug‘urta xizmatlari o‘zining xavf-xatarni taqsimlash, noaniqlikka asoslangan to‘lov tizimi, uzoq muddatli munosabatlar, davlat nazorati va ijtimoiy ahamiyati bilan boshqa xizmat turlaridan ajralib turadi. Uning faoliyati nafaqat iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, balki jamiyatning turli xavf-xatarlarga qarshi himoyalanishida ham muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun sug‘urta bozorining rivojlanishi mamlakat iqtisodiyoti va jamiyati barqarorligi uchun juda zarur hisoblanadi.

Sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatuvchi sub’ektlarda buxgalteriya hisobini yuritishning ham o‘ziga xos xususiyatlari mavjud. Sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatuvchi korxonalarning buxgalteriya hisobi boshqa xizmat ko‘rsatuvchi korxonalardan bir qator muhim jihatlari bilan ajralib turadi. Bu farqlar sug‘urta kompaniyalarining maxsus biznes modeli, xavflarni boshqarish mexanizmlari va qonunchilik talablariga bog‘liq. Quyidagi jadvalda shu farqli jihatlar keltirib o‘tilgan.

Sug‘urta xizmatlari korxonalarining buxgalteriya hisobi yuqori darajadagi xavflarni boshqarish, ehtimoliy majburiyatlarni qayd etish va maxsus rezervlarni shakllantirish kabi xususiyatlari bilan boshqa xizmat ko‘rsatuvchi korxonalardan farq qiladi. Qonunchilik talablariga rioya qilish va moliyaviy barqarorlikni

ta’minlash uchun buxgalteriya hisobi xalqaro standartlarga asoslangan holda yuritilishi zarur.

Sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatuvchi sub’ektlarda buxgalteriya hisobining o‘ziga xos xususiyatlari

2-jadval

Xavf va rezervlar hisobi	Sug‘urta kompaniyalari xavfli faoliyat bilan shug‘ullanadi, shuning uchun ularda xavflarni qoplash uchun maxsus rezervlar shakllantiriladi.
Sug‘urta mukofoti (Premiya) va to‘lovlarni hisobga olish	Boshqa xizmat ko‘rsatuvchi korxonalarda daromadlar sotilgan xizmatlar bo‘yicha hisoblansa, sug‘urta kompaniyalarida sug‘urta mukofotlari majburiyatlar sifatida qayd etiladi. Bu mukofotlar ma’lum davr davomida tannarxga ajratib boriladi va faqat muddat tugashi bilan to‘liq daromad sifatida tan olinadi.
Sug‘urta majburiyatlari va aktivlari	Sug‘urta kompaniyalarining balansida sug‘urta shartnomalari (polislari) bo‘yicha majburiyatlar katta ulushni tashkil etadi. Ushbu majburiyatlar ehtimoliy sug‘urta hodisalari yuz berishi bilan sug‘urta to‘lovlariga aylanadi. Shuningdek, kompaniyaning aktivlari asosan uzoq muddatli investitsiya vositalariga sarmoya qilinadi.
Qonunchilik va hisobot talablari	Sug‘urta kompaniyalari moliyaviy hisobotni xalqaro sug‘urta standartlari (IFRS 17) yoki milliy qonunchilik talablariga muvofiq yuritadi. Buxgalteriya hisobi sug‘urta shartnomalarining muhlatlari, xavf darajasi va ehtimoliy to‘lovlarga asoslangan holda yuritilishi talab qilinadi.
Sug‘urta shartnomalariga asoslangan hisob-kitoblar	Boshqa xizmat ko‘rsatuvchi korxonalardan farqli ravishda, sug‘urta kompaniyalarida kirim va chiqimlar uzoq muddatli sug‘urta shartnomalariga bog‘liq. Bu shartnomalar muddati davomida buxgalteriya hisobi sug‘urta premiyalarining asta-sekin daromad sifatida tan olinishini ta’minlaydi.
Xalqaro standartlar va audit	Sug‘urta kompaniyalari uchun buxgalteriya hisobida moliyaviy barqarorlikni ta’minlash juda muhim. Shu sababli, ularda xalqaro audit talablari joriy etilgan bo‘lib, aktivlar, majburiyatlar va rezervlarning haqqoniyligi mustaqil auditorlar tomonidan tekshiriladi.

Sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatuvchi sub’ektlar o‘z faoliyatining tabiati bo‘yicha o‘ziga xos hisob siyosatiga ega bo‘lib, ular risklarni boshqarish, uzoq

muddatli shartnoma majburiyatlari va me’yoriy hujjatlarga rioya qilishni o‘z ichiga oladi. Quyida ularning hisob siyosatining asosiy xususiyatlari keltirilgan:

Birinchidan, sug‘urta tashkilotlari Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (MHXS), xususan, 17- MHXS (Sug‘urta shartnomalari) va 9- MHXS (Moliyaviy vositalar) muvofiq bo‘lishi kerak. Mahalliy qoidalar va to‘lov qobiliyatiga qo‘yiladigan talablar buxgalteriya siyosatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, sug‘urta shartnomalarini tan olinishi. Sug‘urta shartnomalari risklarni o‘tkazish va moliyaviy ta’sirga qarab tasniflanishi kerak. Daromadni tan olish shartnoma mukofotlari, da’volar va sug‘urta egalarining imtiyozlariga bog‘liq.

Uchinchidan, sug‘urta majburiyatlarini o‘lchash. Sug‘urta majburiyatlari aktuar usullar, shu jumladan joriy qiymat usullari yordamida o‘lchanadi. Majburiyatlar tavakkalchilik va da’volar tajribasidagi o‘zgarishlarni aks ettirish uchun muntazam ravishda qayta baholanadi.

To‘rtinchidan, mukofotlardan tushgan daromadlarni tan olish. Premium daromad olish joyida emas, balki siyosat davrida tan olinadi. Ishlanmagan mukofot zaxiralari (UPR) kelajakdagi qoplash davrlari bilan bog‘liq bo‘lgan mukofotlar qismini tashkil qiladi.

Beshinchidan, da’volar va nafaqalarni hisobga olish. Da’volar yuzaga kelganda tan olinadi va tarixiy ma’lumotlar va aktuar usullardan foydalangan holda baholanadi. To‘lanmagan da’volar zaxiralari va yuzaga kelgan, ammo xabar qilinmagan da’volar hisobga olinishi kerak.

Oltinchidan, sug‘urta kompaniyalari ko‘pincha zaxiralardan daromad olish uchun moliyaviy vositalarga sarmoya kiritadilar. Investitsiyalar muddatigacha ushlab turiladigan, sotish uchun mavjud yoki foyda yoki zarar orqali adolatli qiymat sifatida tasniflanadi.

Yettinchidan, qayta sug‘urtalash operatsiyalari risklarni o‘tkazish va moliyaviy hisobotlarga ta’sir qiladi. Berilgan qayta sug‘urta mukofotlari va undirishlar to‘g‘ri hisobga olinishi kerak.

Sakkizinchidan, xarajatlar sotib olish xarajatlari, da’volarni ko‘rib chiqish va ma’muriy xarajatlarga bo‘linadi.Kechiktirilgan sotib olish xarajatlari siyosat muddati davomida kapitallashtiriladi va amortizatsiya qilinadi.

To‘qqizinchidan, sug‘urta sub’ektlari kapitalning minimal talablarini ta’minlashi va to‘lov qobiliyati to‘g‘risida hisobot taqdim etishi kerak. Riskga asoslangan kapital (RBC) modellari ko‘pincha moliyaviy barqarorlikni baholash uchun ishlatiladi.

O‘ninchidan, sug‘urta shartnomalari, da’volar va risklarni boshqarish strategiyalari uchun batafsil moliyaviy ma’lumotlar talab qilinadi. Manfaatdor tomonlarning shaffofligi uchun aktuar farazlar va taxminlar oshkor etilishi kerak.

Yuqoridagi sanab o‘tilgan jihatlarni sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatuvchi sub’ektlar o‘zlarining hisob siyosatini ishlab chiqishda e’tiborga olsa buxgalteriya hisobi ma’lumotlari yanada shaffof va haqqoniy bo‘lishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Abdusalomova, N. B. "Sug’urta tashkilotlarida buxgalteriya hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish." *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting* 4.05 (2024): 83-90.
2. Keldiyorovich, Ochilov Ilyos. "Sug'urta shartnomalari va to ‘lov qobiliyati ta’minlashni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida takomillashtirish." *образование наука и инновационные идеи в мире* 1.1 (2024): 467-474.
3. Бороненкова, Светлана Ароновна, and Татьяна Игоревна Буянова. "Бухгалтерский учет и экономический анализ в страховых организациях." *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований* 7 (2011): 133-134.

BANK TIZIMIDA TIJORAT BANKLARINING AHAMIYATI

Shoyqulova Zaxro Oybek qizi

Qarshi davlat texnika universiteti “Bank ishi va auditi” ta’lim yo’nalishi 2-kurs talabasi. Tel.:99888 8950108

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarining iqtisodiyotdagi ahamiyati bayon etilgan bo‘lib, statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilingan. O‘zbekiston Respublikasida bank tizimini isloh qilish bo‘yicha 2020-2025 yillarga mo‘ljallangan strategiyada nazarda ustuvor masalalar hamda tijorat banklarining aholiga sifatli bank xizmatlarini taklif etilishi natijasida mijozlar sonining ortib borishi xususidagi ma’lumotlar o’rin olgan. Shuningdek, maqolada tijorat banklari kredit qo’yilmalarining tarmoqlar bo’yicha ulushi tahlil qilingan bo’lib, tijorat banklarining iqtisodiyotdagi o’rnini yanada takomillashtirish bo‘yicha xulosa va takliflar keltirilgan.

Tayanch so‘z va iboralar: kredit siyosati,pul muomalasi,kredit qo’yilmalari, likvidlilik,kredit portfeli,bank balansi, bank aktivi, ssuda kapitali, depozit.

Kirish

Tijorat banklarining iqtisodiyotdagi ahamiyati oshib borayotgan bir paytda, har qanday bankning bank tizimiga ishonchini pasaytiruvchi muvaffaqiyatsizligi butun jamiyat miqiyosida pul taklifining qisqarishi, to‘lov tizimining buzilishi hamda hukumatning juda yirik va kutilmagan majburiyatlarining vujudga kelishi kabi salbiy makroiqtisodiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy yo‘naltirilgan bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni ko‘pgina muhim iqtisodiy islohotlarning tarkibiy qismi sifatida bank tizimida ham

ABDURAHMANOV KAROMAT ERKINOVICH	O‘zbekistonda yer solig‘ini takomillashtirish masalalariga oid	355
KURBANOV ILXOM BEGAMOVICH	Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish amaliyotini takomillashtirish	359
RAXIMOV X.A	Sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatuvchi sub’ektlarda buxgalteriya hisobining o‘ziga xos xususiyatlari	363
SHOYQULOVA ZAXRO OYBEK QIZI	Bank tizimida tijorat banklarining ahamiyati	368
RAJABOEV SHAHBOZ SHODIYEVICH	Essence of decisions on measures for the development of information and communication technologies	372
D.S.TASHNAZAROVA	STANDART COSTING MOHIYATI, NATIJALARI VA QO’LLASH USLUBIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH	374